

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: 2548-0480 (Print)/(Online) 2602-2567

Sayı/Issue 9 • Haziran/June 2021

Sayfa/Page: 411-418

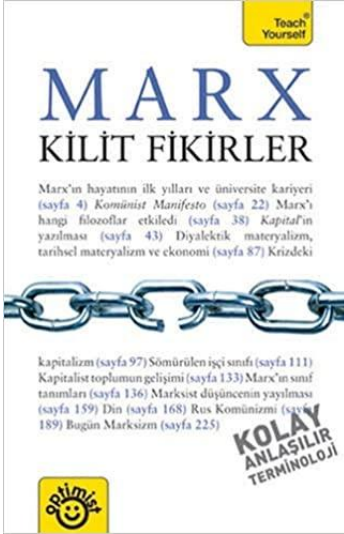
Geliş Tarihi / Received: 16.03.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 20.04.2021

YAYIN TANITIM / BOOK REVIEW

Hands, Gill (2011). *Marx - Kilit Fikirler (Marx The Key Ideas)*. (Çev: Melis İnan). İstanbul: Optimist Yayın Dağıtım. 226 s., ISBN: 9786055655921

Doç. Dr. Tamer YILDIRIM*
Sakarya Üniversitesi
tyildirimakademi@hotmail.com

Eserin yayınlandığı *Kilit Fikirler (The Key Ideas)* serisi modern çağda düşünceyi, bilimi, toplumu, siyaseti kısaca insanın ilişkili olduğu her alanı farklı şekillerde etkileyen dört önemli isim K. Marx, S. Freud, C. G. Jung ve F. Nietzsche'yi ele almış ve Türkçe seri farklı konularla yayınevi tarafından devam ettirilmiştir. Eserlerde belirttiğimiz kişilerin hayatları, eserleri, fikirleri ve düşüncelerini dayandırdıkları temel kavramlar herkesin anlayacağı bir şekilde açıklanmıştır. Bunun gerçekleşmesi için sarmal bir şekilde önce kısa bir

özet devamında bunu daha genişçe anlatan bir açıklama ve devamında onu daha da açan bir diğer açıklama verilerek konunun daha detaylı bir şekilde anlaşılması için gerekli zemin oluşturularak yazılmıştır. Serideki kitapların amacı ilgili filozofun

* ORCID: orcid.org/0000-0003-0033-0539

'kilit fikirleri' yani yaşamı ve çalışmaları hakkında bütüncül bilgi vermektir.

Marx hakkında yazılan eser, 2010 yılında basılmış, 2011 yılında Türkçeye çevrilmiştir. Yazar Gill Hands bu eserden önce *Marx: A Beginner's Guide* (2000), *Marx: A Complete Introduction* (2007), bu kitaptan sonra *Understanding Marx* (2011) adlı eserleri yazmıştır. Bu eserler aslında aynı konunun farklı isimlerle basılmış halidir. Bu eserlerde yazar, sınıf mücadelesi, diyalektik materyalizm gibi temel veya anlaşılması zor karmaşık kavramları Marx'ın kendi eserlerinden hareketle basit bir şekilde ifade etmektedir. Yani Marx'ın yaşamından çok teorilerini çevreleyen temel kavramları içermektedir. Bunun yanında Marx'tan sonra Marksizm konusu da ele alınmış yani Marx'tan sonra Marksist düşüncedeki değişik yorumları ifade etmektedir.

Eser temelde Marx'ın düşüncelerine ve çalışmalarına bir giriş yapmakta, Marx'ın felsefesi, ekonomi, toplum, sınıf, sınıf mücadelesi, devrim kuramı gibi konulara bakış açısı ve Marx'tan sonra kendisinin dünyayı değiştiren fikirleri ve fikirlerinin sonraki Marksistler tarafından nasıl değiştirildiğine değinilmiş fakat ayrıntılı bilgilere değinilmemiştir. Bu yüzden eserde Marx'ın kendi dönemi ve düşünceleri ile ilgili yapılan açıklamalar büyük ölçüde Türkçedeki mevcut bilgilere bir şey katmamaktadır. Fakat Marx'ın düşüncelerini tanımak ve söylemek istediklerini kavramak için her kesimden insanın kolayca okuyup anlayacağı bir niteliktedir.

Düşünceleri ele alınırken kronolojik bir yöntem takip edildiğinden ilk bölümlerde Marx'ın din ile barışık olmayan görüşleri değerlendirilmiştir. Marx, Berlin Üniversitesi'nde ders vermesine imkân sağlayacağını umduğu *Demokritos ile Epikuros'un Doğa Felsefelerindeki Ayrım* konulu tezi İlkçağ Yunan felsefesinde materyalizmin önemli iki taraftarı olarak değerlendirilen filozoflara dair bir tartışmaydı. Marx, tezinde felsefenin dinden ayrılması ve dogmalardan temizlenmesi gerektiğini ileri sürdüğünden içinde bulunduğu dönemi düşündüğümüzde oldukça radikal bir çalışma özeliğini kendinde bulundurması gibi bir durum söz konusudur. Bu dönemde yakın dostu B. Bauer'in ve Doktorlar Kulübü'ndeki arkadaşlarının entelektüel yalnızlıklarını ve zamanlarını akademik fikirlere ve

dinin negatif yönlerine yoğunlaşarak teorik bir alana hapsoldüklerini düşünen Marx, bundan daha fazlasını yapmayı, inandığı şeyleri özgürce yazabilmeyi istiyordu. Böyle bir şeyi Prusya'da gerçekleştiremeyeceğini bildiği için 1843'te Paris'e taşındı (s. 10-14). Burada ise anarşist düşünceyle mücadele etmek zorunda kaldı.

19. yüzyılda pek çok filozofun tartışması, idealizm ve materyalizm arasındaki farklılıklar hakkındaydı. Basitçe ifade edersek, idealist felsefede üst bir kutsal kuvvetin olduğu kabul edilirken, materyalist felsefede herhangi bir doğaüstü kuvvetin değil, yaşamın ve onun koşullarının etkili olduğu düşünülür. İdealizm ve materyalizm arasındaki tartışma antik Yunan'dan beri sürmekteydi. Fakat Marx'ın öğrenci olduğu dönemde G. W. Hegel'in Almanya'daki etkisi oldukça arttığından Marx tarafından temel alınması normal bir durumdu. Hegel, insanların dini görüşleri nedeniyle maddi varlıklara karşı bir yabancılaşma hissettiklerini, bunun da ölümden sonra elde edilebilecek ideal bir âlemde yaşamak için çabalayıp durma anlamına geldiğini söylemişti. Hegel'in öğrencisi L. A. Feuerbach, hocasının evrensel akıl kavramının insanları kendilerine yabancılaştırdığını ve felsefenin merkezinde insanın bulunduğunu, evrensel aklın, insanları pasifleştiren bir kavram olduğunu belirtmişti. Marx, bu filozoflardan farklı olarak insanları yabancılaştıran şeyin 'Tanrı' veya 'Akıl' değil para olduğunu ifade etti. Bunu anladıktan sonra Marx, çalışmalarını ekonomi üzerine yoğunlaştırmış ve maddi dünyanın düşünce dünyasını nasıl etkilediğini araştırmanın yöntemi olarak da tarihsel materyalizmi geliştirmiştir. (s. 48-65). Genel kabule göre Marx'ın fikirleri, Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız sosyalist düşüncesinin bir sentezi olarak sunulmuştur.

Marx'ın yaşadığı dönemde, burjuva ile proletarya arasındaki ayırım, insan tabiatının ve toplumun doğal düzeninin bir parçası olarak görülmesi bilgi, eğitim, din ve eğlencenin kontrolünü burjuvanın ellerinde tutmalarını kolaylaştırıyordu. Bu dönemde proletaryayı oluşturan insanların eğitim almaya ve oy vermeye uygun olarak düşünülmemesi, işçi sınıfının kendini saygıdeğer insanlar olarak görmemesi fikirlerini etkilemiş, Marx, bu düşünme

biçimini değiştirmenin tek yolunun, proletaryayı eğitip nasıl sömürdüklerini anlamalarını sağlamak olduğuna inanmış ve onlara yardım etmenin en önemli yolunun bir devrimci işçi partisi olduğunu düşünmüştür. Yazara göre; “Bugün sırf Marx, yüz yıldan uzun bir süre önce bu soruna dikkat çekmiş olduğu için, toplumun koşullandırılmasının ve medya yönlendirmesinin farkındayız” (s. 122-123). Yazarın, Marx olmasaydı bizim eleştirel düşünceye sahip olmayacağımızı ve içinde yaşadığımız toplumsal yapıyı anlamayacağımızı söylemesi insanlığın kapasitesine bir hakarettir.

Marx’ı eleştirenler işçilerin hayatının gerçekliğiyle ilgilenmediğini ve kendi fildişi kulesinde oturmayı tercih ettiğini belirtmiştir, fakat Enternasyonale katılması, durumun tam olarak böyle olmadığını ifade etmektedir. Kişisel olarak dayatmacı bir yapısı olduğu ve arkadaşlarıyla arasının açıldığı doğrudur fakat Enternasyonalde geçirdiği zamanlar süresince işçileri örgütlemek için gayret etmiştir. Para kazandırmayan bu faaliyetleri *Kapital*’i yazmaya ek olarak yapmıştır (s. 129). Fakat Marx, İngiltere’deki ilk yılları haricinde asla yaşam tarzından ödün vermemiştir. Dolayısıyla sorun olan paranın yokluğundan ziyade kullanılma şekliyle alakalıdır.

Marx’ın teorisinin en önemli unsurlarından biri devrim ile ilgili olanlardır. Onun devrimin kaçınılmaz olduğunu düşünmesi devlete bakış açısıyla ilişkilidir. Marx, ‘devletin’ toplumu oluşturan bireylerin çıkarları için çalışan bir yapı olmadığını düşünmekteydi ve devletin, yönetici sınıfı korumak ve onların servetini oluşturanları baskı altında tutmak için var olduğuna inanıyordu. Materyalist filozofların çoğuna göre devlet, toplumun işleme için gerekli olan doğal düzenin bir parçasıdır. Sözelimi, diğer sistemlerde olduğu gibi, feodal toplumlarda yasalar, toprak sahibi sınıfların lehinde oluşturuluyordu. Dolayısıyla aslolan sınıfsız bir yapının yani komünist bir devletin kurulması gerekiyordu. Sınıfsız bir komünist toplumun devrimin sonucu olacağını düşünüyordu, fakat bu toplumun nasıl işleyeceği Marx’ın eserlerinde anlatılmamıştır. Yazara göre Marx Materyalist düşünceye sahip olduğundan bu durum normaldir çünkü gelecekte gerçekleşebilecek olan bir şey varsayımdan ibaret olduğundan incelenemez. Toplumun yapısının dönemin mevcut ekonomik

unsurlara dayanacağını düşündüğünden dolayı bu yapının ileride nasıl olacağını önceden tahmin etmenin mümkün olmadığına inanması da söz konusudur. Bu konuyla ilgili en önemli kavramlardan biri olan Proletarya diktatörlüğü, Marx'ın metinlerinde kullanılmamıştır, fakat bu teori V. İ. Lenin tarafından, komünist devrimin ilk dönemlerinde geliştirilmiştir. Proletarya diktatörlüğü, Lenin ve J. Stalin'in demokratik olmayan yöntemlerle Sovyetler Birliği'ni yönetmelerini ifade eden bir kavramdır. Fakat Marx, işçi sınıfının devlet yönetimini elde edince, proletaryanın üretim araçlarının kontrolünü ele geçirip, sınıf ayrımlarının ortadan kalkmasıyla sınıfsız bir komünist toplumun gerçekleşeceğine inanıyordu. Toplumda üretim araçlarının kontrolü işçilerde olacak ve onlar da üretilen zenginliği, tüm toplumun yararına kullanacak, toplum, kendi kendini yöneten bir topluluk olacaktı. Sınıflar ortadan kalktığında, devlet iktidarı yok olacağından hükümetin görevleri basit idari görevlere dönüşecek ve devrimden sonra, baskılar ortadan kalkacağından devlet kendi kendine çökecek fakat bu biraz zaman alacaktı (s. 133-142). Fakat görünen o ki, bu oldukça uzun bir zamana ihtiyaç duyacaktı. Çünkü 75 yıllık Sovyetler Birliği iktidarı bunu gerçekleştirememiştir.

Eserde ele alınan sorunlardan biri de şudur: Sovyetler Birliği'nin gerilemesi, Marksizm'in sonunu getirmiştir, fakat çoğu Marksist'in buna vereceği cevap, Sovyetler Birliği'nin Marx'ın sadece adını kullandığı bunun dışında onunla hiçbir ilgisi olmadığıdır. Sovyetler Birliği'ni, devleti yöneten kişilerin burjuva gibi davrandığı bir devlet kapitalizmi biçimi olarak tarif edeceklerdir. Oysa Marx'ın adına devrimler yapıldı, komünist toplumlar var oldu dahası fikirleri dünyayı değiştirdi. İnsanların birbirlerine, dünyaya bakma biçimlerini değiştirdiği için bu düşünceleri, toplumun ve insanın doğası hakkında da önemli tartışmalara yol açtı ve akademik çevrelerde Marx'ın düşünceleri hakkında tartışmalar hala devam etmektedir. Bu tartışmalar, Marksist farklı düşünce okullarının ortaya çıkmasını beraberinde getirdi fakat Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra, Marx'ın akademide ele alınma oranı azaldı; özellikle de postmodern kurama yönelindiği için çalışmaları modası geçmiş olarak

değerlendirildi. Fakat eko-sosyalist hareket, antikapitalist ve küreselleşme karşıtı kampanyalar Marx'ın düşüncelerinin kapitalizmin yayılmasını ve ekolojiyle ilişkisini ele alan çalışmalarını dikkate almaya devam etmektedir. İnsanlar komünizmin başarısızlığını Marx'ın günümüzde geçerli olmadığını bir kanıtı olarak değerlendirmiştir. Her ne kadar Marx'ın düşündüğü komünist toplum hiçbir zaman var olmamışsa da, komünist olarak değerlendirilen toplumların başarısızlığı Marx'ın başarısızlığı olarak görülmüştür. 20. yüzyıl tarihi onun düşüncelerinin, yoksulların ve ezilenlerin muhayyilesini yakalama gücüne sahip olduğunun bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir. Marx'ın veya onu fikirlerini sahiplenen diğer insanların düşünceleri, bunlara dair yorumları dünya tarihini değiştirmiştir (s. 172-192). Dolayısıyla bu dönemde yaşayan bir kişi Marx'ı veya Marksist düşünceyi benimsemeyebilir fakat ilgisiz kalması mümkün değildir.

Belirttiğimiz durumlara bağlı olarak hemen herkesin, Marx'la ilgili bir düşüncesi vardır. Bu konuda üç temel görüş söz konusudur: 1. Marx'ın bilimsel yöntemi kusurlu ve ekonomi kuramı hatalı olduğundan dolayı Marksizm geçmişte de günümüzde de geçerli bir düşünce olmamıştır. 2. Marksizm kendi zamanının bir ürünü olduğundan dolayı günümüzde geçerliliğe sahip değildir. Çünkü Marx'ın dönemindeki kapitalist yapı artık yoktur ve proletarya diye bir şey kalmadığından devrim de olmayacaktır. Sınıf diye bir şey olmayan postmodern bir dünyada yaşadığımızdan, bununla ilgili teoriler de yanlıştır. 3. Komünizmin uygulanmasındaki başarısızlıklar, Marx'ın hatalı olduğunu göstermez. Marksizm hala geçerlidir. Dünya değişmiş olabilir fakat ekonomi hala kapitalist bir yapıya sahip olduğundan onun teorileri de geçerliliğini devam ettirmektedir. Postmodern kültür hegemonyanın bir parçası olarak insanları pasif, şöhretle ilgilenen kişiler haline getirme çabası içindedir. Dolayısıyla Marx'ın öngördüğü devrimin gerçekleşmemesi gerçekleşmeyeceği anlamına gelmez. Günümüzde farklı Marksist gruplar, toplumun kapitalizmin egemenliği altında bulunduğu devrimin zorunlu olduğuna inanmaktadır. Marx'ın fikirleri farklı bölgelerdeki insanların aklında canlı kaldıkça, bu bir olasılık olarak da var

olmaya devam edecektir. Sonuçta pek çok insan Marx'ın fikirlerinin modasının geçtiğini, günümüzün postmodern dünyasına uymadığını düşünse de toplumdaki eşitsizlikler yüzünden Marksizm'in geçerli olduğuna ve devrimin hala gerçekleşebileceğine inananlarda bulunmaktadır (s. 192-199). Dolayısıyla kişinin sahip olduğu ideoloji, kültürel etkiler Marx'a bakış açısını belirleyecektir.

Marx'tan sonra Marksizm alanındaki düşüncelere bakacak olursak: Buna göre 20. yüzyılda farklı Marksist ekoller gelişti, akademi Marx'ın fikirlerinin 'doğru' anlamını ortaya koymaya çalıştı ve 21. yüzyıldaki geçerliliği hakkında görüş ayrılıkları ortaya çıktı. J. Baudrillard gibi postmodern teorisyenler, Marx'ın ekonomi ile ilgili kuramlarının kitle iletişim araçlarını ve modern tüketim kültürünü hesaba katmadığını belirtmiştir. Jean-Francois Lyotard'ın felsefesine bağlı olanlar, Marx'ın *Kapital*'de tarif edilen, büyük teorilerin kusurlu olduğunu düşünürler. Benzer bir anlayış K. Popper'ın bilim felsefesi düşüncelerinde de bulunmaktadır. 2008'de başlayan ekonomik krizin ardından Marx'ın ekonomi öngörülerine duyulan ilgiyi yeniden arttırdığı gibi kapitalizmi çevreye verdiği zararları düşünen yeşil hareketindeki insanlar da, Marx'ın tüketimle ilgili düşüncelerine önem vermektedir. Bunun yanında tarihsel açıdan baktığımızda Marx'ın fikirleri, 1917'de Rusya'nın ilk Komünist ülke olmasını beraberinde getirmiş ve bunu takiben yaşanan iç savaş, ekonomiye zarar vermiştir. Bunun sonucunda Komünist bir devlet ortaya çıkmamış, Sovyetler Birliği, Stalin zamanında diktatörlük halini almıştır. Sovyetler Birliği'nde Lenin, Stalin, Çin'de ise M. Zedung, komünizmin işlerliği için mücadele verirken kendi Marksist düşüncelerini geliştirdiler. Marx'ın düşüncesi, ideoloji kuramına bağlı olarak gelişen hegemonya teorisi A. Gramsci tarafından geliştirilmiş, Frankfurt Okulu filozofları Batı Marksizm'i olarak bilinen bir Marksizm biçimi ortaya koymuş ve topluma eleştirel gözle bakmışlardır. Fakat Marksizm bunlara rağmen tam anlamıyla bir yenilenme imkânını bulamamıştır. Yazar, sadece Sovyetler Birliği ve Çin'de bu durumu ele alsa da bugün başka yerlerdeki Marksizm'e bağlı komünist ideolojiye mensup ülkeleri görmezden gelmiştir. Marksizm, teoride mükemmel olabilir fakat uygulamada aynı

durumu bugüne kadar görmemiz mümkün olmamıştır. Günümüzde 1850'deki iş durumu ve çalışma koşulları bulunmamakta ve bu durumda yeni bir Marksist yorumu gerekli kılmaktadır. Fakat ortaya çıkan açıklamalar Marx'ın düşüncelerine ne kadar uymaktadır bu da bir diğer tartışma konusudur. Marx, kendi zamanında da etrafındaki insanlar tarafından anlaşılmadığını veya yanlış anlaşıldığı belirtmiştir. Dolayısıyla günümüzün gerekli kıldığı farklı yorumlamalar aslında her ideolojinin başına gelen bir kaderdir. Durumun bu şekilde gelişmesinde farklı etkenler söz konusu olsa da en önemli sebebi Marx'ın, komünizm idare altında yaşayanlar için neredeyse Tanrı haline gelmesidir. Yazarın da belirttiği gibi 'Dinin toplumların afyonu' olduğuna inanan birisi için bu durumu çok ironiktir. Çünkü Marx öldüğünde bir ateistti ve hayatı boyunca da herhangi bir dini inanca sahip değildi.

Sonuçta eser, Marx'ın yaşamı ve yaşadığı zaman hakkında genel bir değerlendirmeye onun fikirlerinin temel içerimleri hakkında bir kavrayış sunmayı ve ayrıca Marx'ın düşüncelerinin bugün içinde yaşadığımız dünyayı nasıl etkilediğini göstermeyi hedeflemektedir. Marx'ın eserlerine bağlı kalınarak düşünceleri bir bütün halinde herkesin anlayabileceği bir üslupla ortaya konulmuştur. Çevirisinin de akıcı olduğunu söyleyebiliriz.